

Danmarks første folkebibliotekslov

Om tilblivelsen af biblioteksloven
af 5. marts 1920 samt et efterspil

Af Steffen Høgh

Indledning

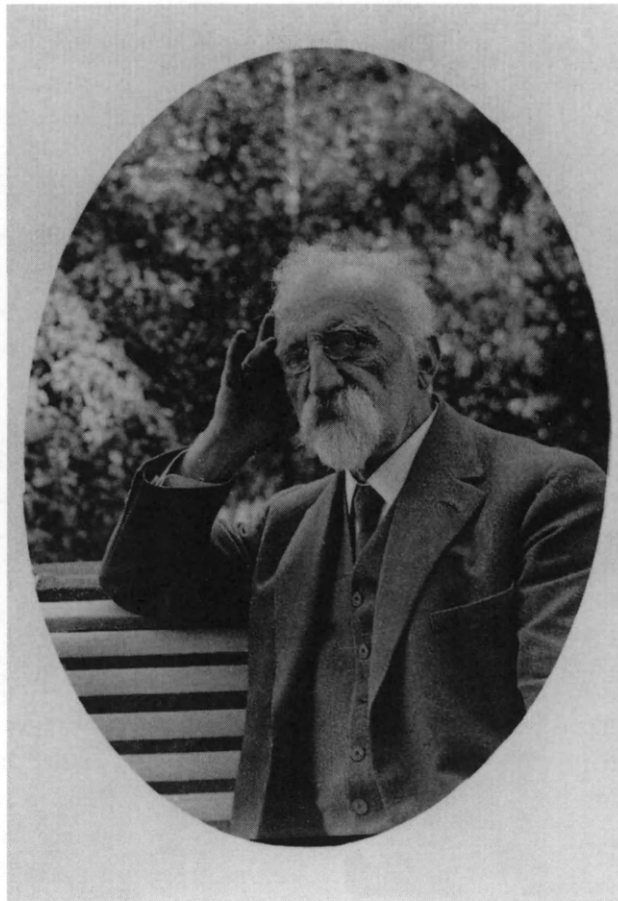
Den daværende biblioteksdirektør Th. Døssing skrev i anledning af bibliotekslovens 10-års jubilæum i 1930, at »Biblioteksloven blev ganske vist i sin Tid givet under næsten idylliske Former: et enstemmigt Kommissionsforslag, der af Ministeriet uændret blev forelagt i Rigsdagen, der atter enstemmigt og uden Ændringer vedtog Forslaget i begge Ting. Men som vel bekendt var denne Idyl ikke Udtryk for absolut Enighed indenfor Bibliotekarernes egne Rækker«. ¹

De modsætninger, der var kommet frem i årene op til 1920 kom også frem under selve kommissionsarbejdet, og det er her hensigten at følge dem nøjere samt at undersøge, hvem der stod bag det lovforslag, der blev forelagt Rigsdagen². Endeligt vil politikernes holdning til lovforslaget blive belyst.

Hidtil har forhandlingerne i kommissionen kun været ganske kort berørt. Hvenegaard Lassen skriver³ f. eks.: »Det lykkedes, især takket være A. P. Weiss, at få denne store og på mange punkter dybt uenige forsamling til eenstemmigt at vedtage et lovudkast, der i januar 1920 indsendtes til ministeriet, som ganske sluttede sig til det og fremsatte det uforandret i folketinget«.

Steffen Høgh, arkivar, cand.phil., Rødovre Lokalhistoriske Samling, Kirkesvinget 1, 2610 Rødovre.

*Departementschef i
Undervisningsmini-
steriet Andreas Peter
Weis (1851-1935).
Det kongelige Biblio-
tek, Billedsamlingen.*

I Allerslev Jensens fremstilling⁴ hedder det: »Når udvalgsarbejdet kunne gå så hurtigt og tilsyneladende så let skyldtes det nok især at man kunne øse af de mange års praktiske erfaringer fra komitéperioden, men sikkert også at udvalgsmedlemmerne på baggrund af de seneste års bibliotekspolitiske uro var klar over at nu måtte man nå et resultat selv om det krævede at man måtte give afkald på at få alle sine ønsker tilgodeset«.

De tre spørgsmål, der først og fremmest lå til grund for den bibliotekspolitiske strid var:

- hvem skulle styre biblioteksudviklingen?
- hvilken type litteratur skulle folkebibliotekerne prioritere?
- hvilken ejerform skulle folkebibliotekerne have?

Disse stridsspørgsmål havde ført til at der i 1916 fandtes to biblioteksforeninger her i landet.

Ældst af disse var Foreningen Danmarks Folkebogsamlinger, der var oprettet i 1905. Denne forening stod som eksponent for bevarelsen af det private initiativ inden for folkebiblioteksbevægelsen og ønskede kun en begrænset statslig indflydelse på folkebibliotekerne samt medindflydelse på de retningslinier som Statens Bog-samlingskomité fastlagde for biblioteksvirksomheden. Foreningen betonedede folkeoplysningens personligt udviklende aspekt og lagde derfor hovedvægten på skønlitteraturen i formidlingsarbejdet.

Dansk Biblioteksforening var oprettet i 1916 på initiativ af Th. Døssing i opposition til Danmarks Folkebogsamlingers politik. I Dansk Biblioteksforening samledes de såkaldte nye bibliotekarer, der ønskede et dansk folkebibliotekssystem efter anglo-amerikansk model. Dansk Biblioteksforening havde som mål for folkebibliotekerne, at de skulle være frie offentlige biblioteker under kommunal drift, eller, hvis de blev ledet af private, under kommunal garanti. Foreningens mål med folkeoplysningsarbejdet var først og fremmest at sætte folk i stand til at erhverve sig kundskaber. Jørgen Banke, Th. Døssings tro våbendrager, udtrykte det således temmelig bastant på Danmarks Folkebogsamlingers repræsentantmøde i 1916: »Vi skal ikke liste Oplysningslitteratur ind. De skal selv forlange den. Vi skal tale til Folks Pengepung – ikke alene til Hjertet, skønt det er det kønneste. En Mand i Esbjerg laante en Bog om Hønsavl og kom senere og fortalte, at nu tjente han 6 Kr. mere paa Hønsene om Maaneden ... »En god Bog i en ledig Stund« er et daarligt Motto. Vi maa tale om, at Bogen er en Nødvendighedsartikel...«⁵.

Danmarks Folkebogsamlingers mål med folkeoplysningsvirksomheden blev trukket lige så skarpt op af lærer J. P. Torpe, Øster Bording ved Silkeborg. I sit svar til Banke sagde Torpe bl.a.: »De siger Faglitteratur først og Faglitteratur sidst, jeg siger med Hørup:

Professor Andreas Schack Steenberg (1854-1929), formand for Statens Bogsamlingskomité. Det kongelige Bibliotek, Billedsamlingen.

Ingen over eller ved siden af – Danmarks Folkebogsamlinger... Jeg vover at sige, at Aakjærs Bøger – baade Prosa og Digte – har givet den danske Bonde – ja jeg kunde godt sige hele det danske Folk hundrede Fold mere end Hr. Bankes »Hønsereder«⁶

Den tredje part i biblioteksfejden var Statens Bogsamlingskomité, som bestod af formanden professor Andreas Schack Steenberg og to embedsmænd fra Kultusministeriet departementschef Andreas Peter Weis og kontorchef Henrik Julius Lehmann. Mellem komitéen og Dansk Biblioteksforening var forbindelsen tæt i og med at Th. Døssing var ansat som bibliotekar i komitéen. Komitéens biblioteks-

politik lå på linie med Dansk Biblioteksforenings, men den måtte som statslig instans også tage hensyn til holdningen i Danmarks Folkebogsamlinger.

Heller ikke alle medlemmer af de to biblioteksforeninger stod lige uforsonlige over for hinanden. Flere fremtrædende personer fra Danmarks Folkebogsamlinger var således også medlemmer af Dansk Biblioteksforening bl. a. Johannes Høirup, der var redaktør af Danmarks Folkebogsamlingers tidsskrift Bogsamlingsbladet og H. Hvenegaard Lassen, der var medlem af Danmarks Folkebogsamlingers forretningsudvalg. Der blev da også efter nogle års forløb skabt mulighed for en sammenslutning af de to foreninger.

Nedsættelsen af bibliotekslovudvalget og sammenslutningen af biblioteksforeningerne

Både Dansk Biblioteksforening og Danmarks Folkebogsamlinger havde i 1918 henvendt sig til Undervisningsministeriet med en anmodning om, at der blev nedsat et udvalg, som skulle forberede et forslag til en bibliotekslov, og på et møde mellem Statens Bogsamlingskomité og Danmarks Folkebogsamlingers forretningsudvalg d. 9. november 1918 kunne departementschef Weis fortælle de tilstedeværende, at undervisningsminister Keiser-Nielsen (fra Det radikale Venstre) var indstillet på et nedsætte et udvalg, der skulle drøfte biblioteksforholdene med henblik på en eventuel lovgivning⁷. Udvalget skulle bestå af medlemmer med bibliotekarisk ekspertise samt af repræsentanter for købstadsforeningen og sognerådsforeningerne.

Den 8. januar 1919 bad Keiser-Nielsen Statens Bogsamlingskomité om at udpege to medlemmer, der kunne repræsentere komitéen i et »Udvalg til Behandling af de folkelige Bibliotekers Forhold i Landet med særligt Hensyn til en mulig Lovgivning paa dette Omraade«⁸.

Desuden var bestyrelserne for Danmarks Folkebogsamlinger og Dansk Biblioteksforening også blevet bedt om at lade sig repræsentere hver med to medlemmer.

Imidlertid blev udvalget ikke umiddelbart nedsat. Årsagen hertil var formentligt, at Steenberg blev længerevarende syg i begyndelsen af 1919. Det ville være naturligt, at han som formand for komitéen og med sin ekspertise på området var medinddraget i en eventuel lovforberedelse. Rent praktisk gjorde savnet af hans arbejdskraft sig også gældende i de daglige forretninger i komitéen.

Døssing måtte således d. 15. marts 1919 meddele 1. Revisionsdepartement: »Ministeriets Skrivelse af 3. Maj 1917, hvorefter Lærer Jens Bjerre (Danmarks Folkebogsamlingers daværende formand) og Bibliotekar Jørgen Banke beskikkes til Medlemmer af Komitéen, kan jeg desværre ikke finde i vort Arkiv, og da professor Steenberg for Tiden er syg, vil jeg ikke foreløbig kunne fremskaffe den«⁹.

Under Steenbergs sygdom blev Døssing konstitueret som leder af komitéen, og han trak sig som følge heraf tilbage fra formandsposten i Dansk Biblioteksforening.

Med Døssings afgang som formand for Dansk Biblioteksforening, hvor han blev efterfulgt af underbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek Svend Dahl, blev der sandsynligvis også skabt bedre muligheder for en tilnærmelse mellem de to foreninger, idet Danmarks Folkebogsamlinger anså Døssing for at være bagmanden i den såkaldte rabatsag¹⁰. Høirup skrev således i Bogsamlingsbladet i februar 1919 i en artikel om Døssing: »Dansk Biblioteksforening og nogle af dens ledende Mænd har hidtil ikke villet samarbejde med vor Forening men har modarbejdet den, bl.a. ved den henvendelse til Forlæggerne, der medførte den ny Rabatordning.

Det var ikke nogen nobel Optræden; men forhaabentlig vil dette ændres i Fremtiden, thi alle maa dog være klar over, at Bogsamlings sagen er bedre tjent med, at de to Foreninger samarbejder, end at de modarbejder hinanden«¹¹.

I anledning af Døssings tilbagetræden som formand for Dansk Biblioteksforening kunne man bl.a. også læse følgende i en usigneret notits i Bogsamlingsbladet: »Forøvrigt finder vi, at det er klogt, at Hr. Døssing er traadt tilbage. Det er jo aldrig heldigt at de Mænd, der er knyttet til Statens Bogsamlingskomité kommer i et skævt Forhold til Bogsamlingernes ledende Mænd Landet over, da

det selvfølgelig vil skade hele Bogsamlingsarbejdet. Og da det af den ny Formands Erklæring fremgaar, at Bestyrelsen ikke vil hæfte for enkelte Bestyrelsesmedlemmers Optræden, er det jo muligt, at Hr. Døssing yderligere vil understrege dette ved at træde tilbage«¹².

Stillet overfor udsigten til en kommende bibliotekslov må begge foreninger og Statens Bogsamlingskomité have været interesseret i, at biblioteksverdenen optrådte samlet udadtil, selv om der stadig internt var uenighed. I marts 1919 henvendte Lehmann fra komiteén sig til begge foreningers bestyrelse med et forslag om en sammenlutning. Banke skriver om Lehmanns motiver til forslaget om sammenslutningen, at han »syntes vel, at skulle Biblioteksfolkene kævelles, maatte det holdes inden for fire Vægge for den gode Sags Skyld«¹³. Forslaget blev vedtaget af begge foreninger, og d. 27. september 1919 blev den nye forening Danmarks Biblioteksforening oprettet.

Den 31. oktober 1919 kunne undervisningsminister Keiser-Nielsen nedsætte det endelige udvalg, der skulle tage stilling til følgende spørgsmål:

- »1) hvilke forskellige Arter af folkelige Biblioteker – lokale Biblioteker, Centralbiblioteker, Landsbiblioteker o.s.v. – der bør støttes af Staten,
- 2) Betingelserne for Statens Tilskud og dettes Beregning,
- 3) Bogsamlingskomiteens nærmere Ordning og Forretningsmaade med særligt Hensyn til dens Virksomhed som Beregner og Fordeler af Statstilskuddet og dens Stilling til Bibliotekerne som vejledende og tilsynsførende.
- 4) Foranstaltninger til Bibliotekarernes Uddannelse«.¹⁴

Som et resultat af udvalgets arbejde udbad ministeren sig dels et udkast til et lovforslag om statstilskud til folkebibliotekerne dels et forslag til organisatoriske bestemmelser for Statens Bogsamlingskomité.

Udvalget talte 14 medlemmer. Undervisningsministeriet havde valgt Weis (der var udvalgets formand), overbibliotekar ved Det

kongelige Bibliotek H. O. Lange og overbibliotekar ved Statsbiblioteket Vilhelm Grundtvig. Rigsdagens partier valgte folketingsmedlemmerne Peder Christensen (Socialdemokratiet), Johannes Fog-Petersen (Det radikale Venstre), Hans Parkov (Det konservative Folkeparti) og Marius Slebsager (Venstre). Fra Statens Bogsamlingskomité valgtes: Steenberg, Lehmann og Døssing, mens Danmarks Biblioteksforening valgte Banke, Dahl, lærer H. P. Hansen (Roskilde Markskole) og redaktør ved Holbæk Amts Dagblad Rasmus P. Nielsen, som var formand for Holbæk Amts Folkebogsamling. Han tilhørte den hårde kerne i foreningen Danmarks Folkebogsamlinger, hvor han havde været medlem af forretningsudvalget siden foreningens oprettelse. Desuden deltog undervisningsministeren også selv i udvalgmøderne.

Den oprindelige plan om at der i udvalget skulle sidde repræsentanter for købstadsforeningen og sognerådsforeningerne blev således ikke fulgt, men to af politikerne i udvalget var imidlertid også fremtrædende lokalpolitikere. Peder Christensen (med øgenavnet kong Peder) var borgmester og forretningsfører i Arbejdernes Fællesorganisation i Helsingør og havde her skabt sig en indflydelsesrig position. Oberst Hans Parkov var ligeledes en dominerende politiker i sin kommune, Gentofte, hvor han var formand for kommunalbestyrelsen.

De første lovudkast

I bibliotekshistorien bliver æren for lovens udformning først og fremmest tilskrevet Døssing. I Bankes bibliotekshistorie betegnes Døssing således som primus motor ved lovens forberedelse¹⁵. Denne vurdering af Døssings rolle finder man også hos Hvenegaard Lassen, som skriver: »Selve lovforslaget, der ganske uændret blev til lov, skyldes nok især Døssing«¹⁶. Døssing tillægges imidlertid ikke samme betydning for lovens tilblivelse i en af de tidligste omtaler af loven. Da Steenberg fratrådte sin stilling som formand for Statens Bogsamlingskomité skrev H. O. Lange bl.a. følgende om hans indsats: »Den modne Frugt af Professor Steenbergs Arbejde er den nye Bibliotekslov, som han selv har været med til at forberede. Hver af

dens Paragraffer bygger paa en Udvikling, som han har været med til at præge, og er Udtryk for de Tanker, som han har kæmpet for«¹⁷.

Bankes bedømmelse af Døssings indflydelse på loven skyldes formentlig hans beundring for Døssing og et ønske om at markere biblioteksdirektørens betydning for lovens tilblivelse. Når Hvene-gaard Lassen overtager Bankes vurdering kan forklaringen være, at han har haft en vis tillid til Bankes fremstilling, fordi Banke jo havde førstehåndsviden fra sin tid i bibliotekslovudvalget.

I Statens Bogsamlingskomité's arkiv er der bevaret to håndskrevne kladder fra Steenberg¹⁸: *Lov om Statsunderstøttelse til Almenbiblioteker* og *Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker*. Der anføres her de hovedlinier, der blev optaget i det *Udkast til Forslag til Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker*¹⁹, der blev tilsendt udvalgets medlemmer som grundlag for forhandlingerne i udvalget.

Kladderne er udaterede, men i det mindste *Lov om Statsunderstøttelse til Almenbiblioteker* er sandsynligvis skrevet før sammenslutningen af de to biblioteksforeninger i september 1919, da Steenberg skriver om nedsættelsen af et eventuelt biblioteksråd, at dette skal sammensættes af »Repræsentanter for de frie Biblioteksorganisationer og for de videnskabelige Biblioteker«.

Af kladderne fremgår det, hvorledes Steenberg arbejder sig hen mod bl.a. at afklare, hvilke biblioteker der skal støttes af staten, hvorledes statstilskuddet skal fordeles, hvilken ejerform bibliotekerne skal have og hvorledes de opgaver, som Statens Bogsamlingskomité havde, for fremtiden tænktes varetaget. Det ses desuden i *Lov om Statsunderstøttelse til Almenbiblioteker*, at lovtæksten er blevet forberedt sammen med Weis, idet der ved paragraf 5 står: »Bestemmelser om den anordningsmæssige Udførelse af Loven. Formes af Dpcf Weis«.

Det bevarede kildemateriale i Statens Bogsamlingskomité's arkiv

viser således, at grundlaget for lovforslaget blev udarbejdet af Steenberg i samarbejde med Weis.

Forhandlingerne i bibliotekslovudvalget:

centralisering kontra decentralisering

Spørgsmålet om, hvem der skulle styre biblioteksudviklingen, blev behandlet på bibliotekslovudvalgets møde d. 15. november 1919. En af de paragraffer i *Udkast til Forslag til Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker*, som overlod det til ministeren at træffe nærmere bestemmelser var paragraf 7. Det hed her: »Ministeren træffer de nærmere Bestemmelser med Hensyn til Forvaltningen af Bevillingen saavel som til et vejledende og kontrollerende Tilsyn med Bibliotekerne«.

På mødet satte Keiser-Nielsen paragraf 7 under diskussion og ønskede følgende spørgsmål afklaret: »1) Skal der i loven optages Bestemmelser? 2) om Sammensætningen af Nævnet 3) Arbejdsomraadet«²⁰.

Som afslutning på udvalgets debat herom foreslog Weis, at der skulle nedsættes et underudvalg, som skulle udforme et forslag til en ny affattelse af paragraffen, der skulle »gaa noget i Retning af det norske jfr. Dahl«. Med »det norske« sigtede Weis til den bibliotekskomite, der i januar 1919 var blevet nedsat i Norge²¹. På mødet d. 7 november havde Weis uddelt et uddrag af den norske bibliotekskomités betænkning til udvalgets medlemmer. Weis forslag om at nedsætte et undervalg blev vedtaget og til undervalget valgtes Steenberg, Døssing, Dahl, H. O. Lange samt Rasmus P. Nielsen.

Dahl havde foreslået, at paragraf 7 skulle indeholde en bestemmelse om, at forvaltningen af statstilskuddet skulle ske ved en biblioteksdirektør, der skulle være formand for et biblioteksråd på 7 medlemmer, hvoraf 5 blev udpeget af undervisningsministeren og 2 af bibliotekarernes faglige organisation.

Ifølge den norske bibliotekskomités indstilling skulle biblioteksdirektøren ved sin side have et biblioteksråd, hvor han var formand. Rådet skulle sammensættes af 2 medlemmer udpeget af Kirke- og Undervisningsdepartementet og 2 medlemmer udpeget af Norsk Biblioteksforening. Når der i det norske biblioteksråd kun skulle sidde 4 medlemmer (foruden biblioteksdirektøren) skyldes det i følge Arne Arnesen, der var medlem af den norske bibliotekskomité, at den foretrak »et lidet og præsumptivt mere handlekraftigt raad«²².

På mødet blev det diskuteret hvor mange og hvilke repræsentanter, der skulle sidde i et eventuelt dansk biblioteksråd. Rasmus P. Nielsen havde, umiddelbart før Dahl fremsatte sit forslag om et biblioteksråd, sat spørgsmålstegn ved om det ville være tilstrækkeligt med 2 repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening i komitéen. Han mente, at bl.a. købstadsbibliotekerne, landsbybibliotekerne og børnebibliotekerne også burde være repræsenteret, og han fortsatte: »Der er iøvrigt ogsaa Ønsker oppe om, at det skal blive Dansk (sic!) Biblioteksforening, der faar Indflydelsen paa Bevillingerne, og man kan vist ikke helt bortse herfra«.

For en gangs skyld var både Døssing og Steenberg enige med Rasmus P. Nielsen på ét punkt, idet de også mente, at der burde være flere interesser repræsenteret i biblioteksrådet. Døssing havde tilsyneladende åbenbart nogle bekymringer om hvor stor indflydelse biblioteksrådet kunne få. Efter at det nævnte underudvalg havde udarbejdet et nyt lovudkast kunne udvalgets sekretær Barfod nemlig beroligende skrive til ham: »Jeg sender hoslagt et Udkast til paragraf 9 (hvor bestemmelsen om biblioteksrådet var henlagt efter underudvalgets redaktion af det første lovudkast)... efter dette Udkast bliver Raadet formentlig ret uskadeligt, maaske næsten for uskadeligt«²³.

Ifølge udkastet skulle rådet bestå af 9 medlemmer inklusive biblioteksinspektøren, som den senere biblioteksdirektør her benævntes. De øvrige medlemmer var: 1 repræsentant for Undervisningsmini-

steriet, 1 repræsentant for de videnskabelige statsbiblioteker, 1 repræsentant for købstadskommunerne, 1 repræsentant for landkommunerne, 1 repræsentant for amtskommunerne, 2 repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening og 1 repræsentant for centralbibliotekerne.

Da underudvalgets forslag kom til behandling på udvalgsrådet d. 5. december kritiserede Rasmus P. Nielsen, der som nævnt selv var medlem af underudvalget, forslaget. Han mente bl.a., at der var henlagt for meget til biblioteksdirektøren i stedet for til biblioteksrådet eller eventuelt ministeren. Rasmus P. Nielsen stod imidlertid alene med sin kritik. Weis indvendte mod kritikken, at »Nielsen har jo selv underskrevet Indstillingen fra Underudvalget og ikke taget noget Forbehold; saa har han jo selv fremsat Forslaget«, hvortil Rasmus P. Nielsen blot kunne indvende, at han »havde som Mindretal maaske noget for formløst opgivet Ævred. Han har dog i Underudvalget fremsat en række Indvendinger«. Hertil replicerede Weis, at han »burde være fremkommet med et særligt Forslag, saa vi vidste, hvad han mente, og hvad der skulle diskuteres«. Som en sidste udvej søgte Rasmus P. Nielsen, at få underudvalget suppleret med M.N. Slesbager fra Venstre, men heller ikke fra denne side var der hjælp at hente, idet Slesbager afslog at sidde i underudvalget. I stedet for blev Grundtvig fra Statsbiblioteket valgt.

Rasmus P. Nielsen, der i udvalget var den eneste af veteranerne fra den hedengangne forening Danmarks Folkebogsamlinger, kom til kort med hensyn til foreningens længe nærede ønske om at få øget sin indflydelse på statens folkebibliotekspolitik. Biblioteksloven medførte tværtimod en betydelig centralisering. »Al magt til biblioteksdirektøren« kunne næsten sættes som motto for loven. Biblioteksdirektøren skulle godkende et biblioteks arbejdsplan, hvis det skulle gøre sig håb om at opnå en række specielle tilskud, specificeret i lovens paragraf 4. For at et folkebibliotek overhovedet kunne blive tilskudsberettiget skulle det have en af biblioteksdirektøren godkendt vedtægt. Med hensyn til de biblioteker, der modtog 2.000 kr. og derover i statsstøtte, skulle bibliotekarens person og løn des-

uden godkendes af biblioteksdirektøren. Kun for centralbiblioteker-nes vedkommende var biblioteksdirektørens kompetence begrænset, i og med at disse skulle godkendes af ministeren efter indstilling fra biblioteksrådet. Til biblioteksdirektøren var desuden henlagt be- regning og fordeling af statstilskuddet, tilsyn med og rådgivning af folkebibliotekerne samt endelig biblioteksskolen, dog under biblio- teksrådets medvirken.

Biblioteksrådet, hvis opgaver blev beskrevet i lovens paragraf 10, blev stort. Fra underudvalgets oprindelige forslag om 9 medlemmer var det vokset til 11. Foruden biblioteksdirektøren bestod det af 1 repræsentant for Undervisningsministeriet, 1 repræsentant for de videnskabelige statsbiblioteker i København, overbibliotekaren ved Statsbiblioteket i Århus, 1 repræsentant for købstadskommunerne, 1 repræsentant for landkommunerne, 1 repræsentant for amtskom- munerne, 1 repræsentant for Københavns kommune samt tre repræ- sentanter for den bestående faglige organisation. Rådet skulle holde mindst to årlige møder, og dets opgave var at gøre »Indstilling om de Foranstaltninger til Bibliotekssagens Fremme, som det maatte anse for nødvendige, særlig med Hensyn til Spørgsmaal af principel Betydning for nærværende Lovs Gennemførelse«. Desuden skulle dets erklæringer om principielle spørgsmål indhentes af ministeren.

Et råd af denne størrelse, med så få fastlagte møder og med så mange interesser repræsenteret ville sandsynligvis, hvis man skal følge Arne Arnesens vurdering, være lidet handlekraftigt. Det ville måske endda også være uskadeligt set med den kommende biblio- teksdirektørs øjne.

Skønlitteratur kontra faglitteratur

På møderne d. 7. og 14. november diskuterede udvalget blandt an- dre emner også skønlitteraturens placering i folkebiblioteksarbejdet. Steenberg sagde i sine indledende bemærkninger på udvalgets første møde d. 7. november, at man skulle være varsom med at nægte skønlitteraturen en plads i folkebibliotekerne, men »i Øjeblikket maa Betydningen for »Folkedannelse«, Hensynet til at give Op-

lysning, Kundskaber fremhæves...«. Heri blev han støttet af Lange, som understregede, at i England blev hovedvægten lagt på »Udbredelse af oplysende Litteratur (Skønlitteraturen sørger Folk nok selv for)«.

Indvendingerne mod en lav prioritering af skønlitteraturen kom fra nogle af politikerne og fra Grundtvig. (Rasmus P. Nielsen ses ikke at have udtalt sig om dette spørgsmål). Parkov sagde på mødet d. 7. november, at han tillagde bibliotekssagen overordentlig stor betydning som folkeopdragende middel«...i den kommende Tid gælder (det) om at se at faa Ungdommen i Tale, der maa ogsaa Skønlitteraturen tages med«. Slebsager tilsluttede sig Parkovs opfattelse, idet han udtalte, »at Ungdommen har lettere ved at høre end ved at læse; det skal den lære, men til Begyndelse maa den have, hvad den kan døje; derfor enig med Parkov ikke at skyde Skønlitteraturen ud«.

Diskussionen blev fortsat på eftermiddagsmødet d. 14. november. Her tog Grundtvig udgangspunkt i paragraf 4 i *Udkast til Forslag til Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker*, hvor der stod: »Grundtilskuddet ydes til Biblioteker, hvis Opgave er at udbrede Kundskaber og almindelig Oplysning...«. Her ønskede Grundtvig, at der blandt opgaverne også blev nævnt formidling af skønlitteratur, hvortil Døssing svarede, at ordet oplysning også omfattede skønlitteratur.

Diskussionen om skønlitteratur kontra faglitteratur blev ikke fortsat på de møder, hvorfra der er bevaret referater. Senere på mødet faldt der imidlertid nogle udtalelser fra Døssing, som viste, at han med »oplysning« først og fremmest tænkte på faglitteraturen, idet han sagde: »Vi stiller vore Krav, og vi faar aarlige Boglister. Viser det sig saa, at der kun er købt almindelig Skønlitteratur, henviser vi til de almindelige Regler om »oplysende« og Bibliotekerne retter sig derefter«.

Af den ministerielle bekendtgørelse, der d. 19. november 1921 fulgte efter lovens vedtagelse, fremgår det også, at det sejrende synspunkt

blev, at faglitteraturen skulle have højeste prioritet i folkebiblioteksarbejdet: »Bibliotekets Bogbestand skal være alsidig sammensat. Det skal indeholde en Samling oplysende Litteratur af geografisk, historisk og almindelig kulturhistorisk Art, Bøger om religiøse Spørgsmaal, Samfundets Ordning, Naturkundskab og de praktiske Erhverv. Biblioteket kan dog supplere sin egen Bogbestand ved Laan fra større Biblioteker, men det maa altid eje saadan Faglitteratur, som kan yde de almindeligste Oplysninger paa de forskellige Omraader. Paa Skønlitteraturens Omraade skal Biblioteket kunne give læserne Adgang til det bedste af den danske Litteraturs Frembringelser«²⁴.

Folkebibliotekernes ejerform

På ét punkt opnåede Rasmus P. Nielsen at få gennemført et af Danmarks Folkebogsamlingers ønsker. Spørgsmålet om hvorvidt et centralbibliotek kunne være foreningsejet havde været et af de store stridspunkter. I *Udkast til Forslag til Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker* stod der i paragraf 6,b, at centralbiblioteker og landsbiblioteker skulle være kommunale eller selvejende for at være tilskudsberettigede, og på møderne d. 7. november, 5. og 6. december blev spørgsmålet om bibliotekernes ejerform taget op.

Lange nævnede i sine indledende bemærkninger d. 7. november, at der i England var ideer fremme om, at kommunerne skulle forpligtes til at tage initiativet til oprettelse af folkebiblioteker. Han var dog i tvivl om, hvorvidt tiden var moden til at indføre et obligatorium her i landet. Den følgende debat viste da også, at der heller ikke i udvalget var nogen udtalt tiltro til at det var muligt at realisere dette. De to politikere med kommunalpolitisk baggrund ville heller ikke – for tiden – forpligte kommunerne på dette område. Parkov mente, at staten burde gå foran i folkebiblioteksarbejdet og ved sit eksempel påvirke kommunerne. Han troede ikke, at man for tiden kunne pålægge kommunerne en pligt til at oprette biblioteker. Heller ikke P. Christensen kunne på nuværende tidspunkt gå ind for et obligatorium: »Man kunne godt tænke sig en Gang at faa Pligt for Kommunerne, men foreløbig maa man holde sig til det foreliggende

Grundlag«. Langes fremsatte tanker om lovbundne kommunalt oprettede folkebiblioteker blev herefter ikke behandlet i udvalget.

Centralbibliotekernes ejerform blev debatteret på mødet d. 5. december. Rasmus P. Nielsen kritiserede her bestemmelsen om, at centralbibliotekerne enten skulle være kommunale eller selvejende for at opnå statstilskud. Han henviste til Holbæk Amts Folkebogsamling, hvor »vi (har) fastholdt det bredest mulige demokratiske Grundlag for Bibliotekets Styrelse«. Steenberg indvendte, at det ikke var hensigten at krænke det demokratiske styre: »En selvejende institution kan jo styres saa demokratisk, det skal være. Men vi var imod Generalforsamlingsstyret; det er vanskeligt at være sikker paa, at der kommer den rigtige Repræsentation paa Generalforsamlingen«. Afslutningsvis tilføjede han, at komitéen »i sin Tid af særlige Grunde« havde stillet sig velvilligt overfor Holbæk Amts Folkebogsamling, men at det var blevet sagt, »at det skulde være uden Betydning for Fremtiden«.

Spørgsmålet blev ikke afklaret denne dag, men d. 6. december tog Rasmus P. Nielsen sagen op igen. Her foreslog han, at »Centralbibliotekerne gaar ind under de samme Betingelser, som de almindelige«. Han blev imødegået af Døssing og Steenberg, der begge ønskede det oprindelige forslag bevaret, da det ikke var foreningerne, men staten og kommunerne der økonomisk set opretholdt centralbibliotekerne.

To politikere, Fog-Petersen og P. Christensen støttede Døssing og Steenberg, mens Slebsager støttede Rasmus P. Nielsen. Resultatet af debatten blev, at Rasmus P. Nielsens forslag blev vedtaget, men både Keiser-Nielsen og P. Christensen tog et par forbehold efter vedtagelsen. Keiser-Nielsen gjorde opmærksom på, »at man paa visse Omraader har været inde paa at sætte mindre Tilskud, hvor det var Foreninger end hvor det var kommunale eller selvejende Institutioner, bl.a. for at lægge Pres paa Kommunerne. Der vil maaske indenfor Socialdemokraterne rejse sig Røster herfor«. P. Christensen understregede, at hans forudsætning var, »at det i Bemærknin-

gerne kom til at staa, at Reglen bliver, at der kun godkendes, naar det er kommunale eller selvejende Institutioner«. Dette ønske blev dog ikke medtaget i bemærkningerne til udvalgets enstemmigt vedtagne lovforslag, der d. 28. januar 1920 blev fremsat i Folketinget af Keiser-Nielsen²⁵.

Forslaget om at oprette landsbiblioteker blev opgivet i løbet af udvalgets forhandlinger. På mødet d. 6. december henstillede både Slesbager og P. Christensen, at landsbibliotekerne udgik af det endelige lovforslag, hvilket også blev resultatet. Slesbagers begrundelse var, at Statsbiblioteket opfyldte de eventuelle landsbibliotekers opgave, men P. Christensen begrundede sin henstilling med, at det kunne være vanskeligt at få forslaget om landsbibliotekerne vedtaget i Rigsdagen.

Politikernes holdning til lovforslaget

Det lovforslag, der blev forelagt Rigsdagen, var ikke et enkeltmandsværk, men var resultatet af et samarbejde mellem bibliotekarer, embedsmænd og politikere. I udvalgsarbejdet gav politikernes medvirken sig især udslag i de begrænsninger, der blev sat for statstilskuddets størrelse.

Verdenskrigen havde medført en kraftig inflation, og statens udgifter var desuden steget stærkt p.g.a. de forskellige ordninger, der blev indført som en følge af krigen. Den store stigning i statens udgifter gav anledning til at ønske kontrol med disse. Når Hvenegaard Lassen skriver: »Det var et heldigt øjeblik, loven blev gennemført. Landet var lige efter krigen inde i en inflationsperiode med voldsomme prisstigninger. Man var så vant til voksende udgifter, at de meget store nye udgifter, som loven medførte, – også langt ud over hvad prisstigningerne i sig selv motiverede – ikke vakte indsigelse fra nogen side«²⁶, er dette for så vidt korrekt i den forstand, at der fra politisk side var vilje til at tilføre folkebibliotekerne flere ressourcer, men det må dog samtidig tilføjes, at politikerne også ønskede bedre kontrolmuligheder m.h.t. statens udgifter til folkebibliotekerne.

I Udkast til Forslag til Lov om Statstilskud til folkelige Biblioteker, hvis tilskudsregler hovedsagelig byggede på bemærkningerne til finanslovforslaget for 1918-19, var statstilskuddet dels gjort afhængigt af de stedlige tilskud dels af de initiativer på folkebiblioteksområdet, som Statens Bogsamlingskomité prioriterede. Som grundtilskud skulle gives 50% af de stedlige tilskud. Hertil skulle så gives ekstra tilskud for gratis udlån, for lønnede bibliotekarer, for læsestue med håndbogssamling og uddannet bibliotekar samt til centralbiblioteker og de påtænkte landsbiblioteker.

På mødet i bibliotekslovudvalget d. 6. december anførte Fog-Petersen, at han anså det for håbløst at få gennemført en lov uden bestemte økonomiske grænser. Han mente, at det ville være nødvendigt at indføre maksimumsgrænser, som så kunne stige og falde efter omstændighederne og gøres til et finanslovsspørgsmål, og han fortsatte: »Det har været fuldstændigt umuligt efter de hidtidige Regler at have nogetsomhelst Begreb om, hvormange Penge der gaar ud, og hvor de gaar hen ... Taleren har ikke tilbudt Millioner, men alle Partier vil sikkert være offervillige ...«. Fog-Petersen foreslog, at der i paragraf 2 blev indføjet »indtil 1/3« ud fra, hvad der ville være til disposition. P. Christensen tilføjede hertil: »Vi har alle givet Tilslutning til, at det kom ikke an paa 1/2 Million mere eller mindre, naar blot, der kan træffes en forsvarlig Ordning«.

Steenberg indvendte mod Fog-Petersens forslag, at »hvis vi mister, at Bevillingen er »anslaet« (hvad den havde været fra og med finansåret 1918-19), vil det praktisk kunne blive et Tilbageskridt«. Mod Steenbergs indvending gjorde Fog-Petersen opmærksom på, at der »paa Rigsdagen – med god Grund – (findes) en voksende Skræk for anslaede Bevillinger«.

Der udspandt sig herefter en længere diskussion om, hvorledes det ville være muligt at finde et maksimum. Døssing mente, at maksimumsgrænsen kun burde gælde det normale grundtilskud, og at det samlede statstilskuds størrelse skulle fastsættes i loven. Det sidste forslag blev straks afvist af Fog-Petersen med den begrundelse »at

saa kan det jo ikke stige med de øgede Krav. I Loven skal der blot staa, at den samlede Sum fastsættes paa de aarlige Finanslove«.

Lehmann afsluttede diskussionen med at foreslå, at spørgsmålet om maksimumsgrænser blev henvist til det underudvalg, der var blevet nedsat på mødet d. 15. november. Underudvalget skulle undersøge om der kunne findes en norm eller, hvis dette ikke kunne lade sig gøre, arbejde videre på det af Fog-Petersen foreslåede grundlag.

Mødet d. 6. december blev genoptaget om eftermiddagen, og her gav Døssing tilslutning til Fog-Petersens forslag om, at begrænsningen i statstilskuddet skulle ske ved at der i paragraf 1 blev indsat en bestemmelse om, at det samlede statstilskud skulle fastsættes på finansloven. Dette blev også det endelige resultat. Fog-Petersens ønske om, at der blev indsat et »indtil« i tilskuddenes størrelse blev ligeledes videreført i loven. Udover disse begrænsninger blev der desuden indført maksimumsgrænser for, hvad et bibliotek i alt kunne modtage i statsstøtte.

Når det først og fremmest var den radikale Fog-Petersen, som ønskede at få fastsat bestemte normer for statstilskuddets størrelse, hænger det formentlig sammen med, at Det radikale Venstre som regeringsparti i særlig grad har følt sig ansvarlig for at statsbudgettet blev overholdt. Dagen forinden havde Keiser-Nielsen da også beklaget sig i udvalget over, at lovforslaget gjorde »et noget taaget Indtryk. Reglerne er ikke fastslaaede, Grænserne uklare og hviler paa Skøn, og saa meget overladt til Ministerens Afgørelse«.

På trods af at Statens Bogsamlingskomité's forhåbninger om lovfæstede øgede økonomiske ressourcer i nogen grad blev reduceret, kan loven ikke opfattes som et udtryk fra politisk side om at foretage nedskæringer på folkebiblioteksområdet. Københavns Kommunes Folkebiblioteker, som hidtil ikke havde modtaget statsstøtte, kom med biblioteksloven på finansloven, og modtog som følge heraf i 1920-21 75.000 kr. i statsstøtte²⁷. I forhold til årene forud var

det for folkebibliotekerne som helhed muligt at tale om »mægtige spring opad«²⁸.

På Rigsdagen blev lovforslaget modtaget med generel velvilje både over for folkebibliotekssagen og over for de bestemmelser som lovforslaget indeholdt. Da Keiser-Nielsen forelagde lovforslaget i Folketinget d. 28. januar 1920²⁹ sluttede han sin forelæggelsestale med disse ord: »Jeg tror det vilde være til stor Gavn, om man kunde faa en virkelig Ordning paa dette omraade, som hidtil har ligget noget løst«.

I Folketinget kom lovforslaget til første behandling d. 4. februar 1920³⁰. Den eneste, svage opposition kom fra J.P. Sundbo (Socialdemokratiet), der gerne havde set, at der var optaget bestemmelser om børne- og skolebiblioteker i lovforslaget³¹. Han fandt desuden, at købstadskommunerne burde have to repræsentanter i Biblioteksrådet i stedet for kun at have samme repræsentation som landkommunerne, da købstadskommunerne ydede langt større tilskud end landkommunerne. Sundbo sluttede dog sit indlæg med at anbefale lovforslaget, »som jeg mener er af meget stor Betydning. Det vil være en meget stor Opgave at faa mere System og mere Fart i Oplysningsarbejdet, en Opgave, der bedst løses gennem forøget Tilskud til Bibliotekerne«³².

Under anden behandlingen i Folketinget d. 18. februar³³ indstillede ordføreren P. Christensen lovforslaget til uforandret vedtagelse og efter nogle opklarende spørgsmål til Keiser-Nielsen blev lovforslaget videregivet til tredje behandling uden afstemning. Tredje behandling fandt sted d. 19. februar³⁴, hvor lovforslaget blev enstemmig vedtaget med 91 stemmer.

I Landstinget blev lovforslaget kun debatteret under første behandling d. 25. februar³⁵. Ordførerne fra Venstre, Det konservative Folkeparti, Socialdemokratiet og Det radikale Venstre anbefalede alle lovforslaget uden at stille ændringsforslag. Efter overgang til anden behandling d. 2. marts³⁶ kom lovforslaget til tredje behand-

ling d. 3. marts³⁷, hvor det blev vedtaget enstemmigt med 57 stemmer.

Efterspil: nederlagets mænd

Med vedtagelsen af biblioteksloven havde Statens Bogsamlingskomité og Dansk Biblioteksforening på så godt som alle punkter fået lovfæstet den bibliotekspolitik de havde stået for.

Nogle år efter vedtagelsen af loven korresponderede Banke med en af Danmarks Folkebogsamlingers grand old men, lærer Johannes Grønborg i Rodslov på Djursland. Grønborg havde været medstifter af Danmarks Folkebogsamlinger og var i mange år et aktivt medlem af foreningens forretningsudvalg.

Over for Banke gav han i 1922³⁸ udtryk for skuffelse over udviklingen: »Da jeg ikke er synderlig tilfreds med *Folkebogsamlings*sagens Udvikling taler jeg ikke om denne Sag i de senere Aar ... Bogsamlingssagens Ledelse er gledet mere og mere bort fra det folkelige Selvstyre. Efter mit Skøn (kun mit Skøn, jeg taler paa egne Vegne, om end jeg har mange Meningsfæller paa Landet) var det heldigere, om Foreningen var blevet Tyngdepunktet, saaledes at Statstilskud, Stempling o.s.v. var foretaget derigennem, jfr. Husmandsforen., Landboforen. o.a. Saa vilde man have undgaaet det store, dyre Kontorpersonale, selv om en Bibliotekskonsulent jo skulde have noget Kontorpersonale. Nu gaar Udviklingen i Retning af en Styrelse fra oven, en Kontorstyrelse, som jo arbejder efter bedste Skøn, men alligevel ikke kan have saa stærk Føling med de stedlige Kredse som folkevalgt Ledelse. Danmarks Biblioteksforening synes mig for Tiden ret overflødig; den kan intet udrette, da alt er henlagt til Kbh. Den holder Aarsmøde og medvirker med Penge til at lave et Blad, men hvad kommer der egentlig ud af det?»

Redaktør Rasmus P. Nielsen nøjedes ikke at reagere med skuffelse. Da biblioteksloven af 1923 stod over for en revision indledte han i februar 1928 en pressekampagne mod Bibliotekstilsynet med en ar-

tikel *For hele Folket*, der blev udsendt som fælleskorrespondance til alle Venstre-aviser³⁹.

Den i sit udgangspunkt bibliotekspolitiske strid havde nu antaget en forbitret og personlig form. Banke skrev⁴⁰ bl.a. følgende: »Rasmus P. Nielsen er Ophavsmand til hele Rumlen. Jeg ved ikke om De kender den Herre fra Journalistkredse, men han har gennem 28 Aar kværuleret indenfor Biblioteksarbejdet i Danmark. Naar han nu har begyndt en personlig Forfølgelse af Bibliotekstilsynets Embedsmænd, vil jeg her meddele Dem, hvad *jeg formoder* ligger til Grund for Kampagnen. Sidste Sommer indstillede Formanden for Danmarks Biblioteksforening Rasmus P. Nielsen til et Ridderkors, og da Døssing fik Sagen til Erklæring, maatte han som Embedsmand meddele Ministeriet, at Redaktør Nielsen var i Strid med de principper, som Biblioteksforeningen officielt arbejder for, og at han indenfor Biblioteksraadet, hvor ogsaa Ministeriet er repræsenteret, altid har modarbejdet Biblioteksloven og hele de senere Aars Biblioteksudvikling i den Grad, at hele det øvrige Raad, ialt 10 Mand, ved enhver Lejlighed staar samlet imod ham.. Det er meget betegnende, at hans ivrigste Modstander i Raadet var hans egen Partifælle, Klavs Berntsen. Imidlertid fik Rasm. P.N. alligevel sit Ridderkors, men indenfor Danmarks Biblioteksforening blev der i den Anledning stort Røre, da flertallet af Bestyrelsen paastod, at Formanden var gaaet bag Bestyrelsens Ryg med denne Indstilling om Korset. Dette Røre kan Rasmus ikke undgaa at mærke, og gennem det har han sikkert faaet Direktør Døssings Stilling til Korset oplyst, og derfor skal Døssing altsaa nu have Klø ... Naar Rasm. P. Nielsen m.H.t. Direktøren og Inspektøren er blevet stoppet i sin Fremfærd, kaster han sig over mig – interviewer de Biblioteker, hvor jeg har været for at hjælpe dem til Rette, saa de kunde opfylde Betingelserne, og faar saa det Svar om min Optræden, som han ønsker til det, de skal bruges«.

Sagen fik ingen konsekvenser for Bibliotekstilsynets embedsmænd. Bortset fra et enkelt medlem (nemlig Rasmus P. Nielsen) tilsluttede

Biblioteksrådet sig Døssings dispositioner og erklærede, at tilsynet med bibliotekerne var i overensstemmelse med loven og ministeriets cirkulære⁴¹.

På Danmarks Biblioteksforenings årsmøde i august 1928 blev der med alle stemmer mod 4 vedtaget en resolution, som indeholdt en misbilligelse af den måde foreningens sekretær Rasmus P. Nielsen havde ført sine angreb på og dermed skadet biblioteksarbejdet⁴², og Rasmus P. Nielsen trådte herefter tilbage som sekretær for foreningen. Formandsposten i Holbæk Amts Folkebogsamling havde han mistet, kun fortsatte han en tid endnu i Biblioteksrådet, hvor han imidlertid stod helt isoleret. Rasmus P. Niensens karriere i folkebiblioteksbevægelsen sluttede således som Grønborg næsten profetisk havde forudset tilbage i 1922 i sit brev til Banke, hvor han spurgte om Rasmus P. Nielsen ikke også skulle jages »ud i Ørkenen sammen med mig«.

Da Jørgen Banke i 1929 udgav sin bibliotekshistorie *Folkebibliotekernes Historie i Danmark indtil Aar 1920* var de nye bibliotekarers sejr over bogsamlingsfolkene så fuldstændig, at Svend Dahl kunne karakterisere fortidens biblioteksstrid som vrøvl da han kvitterede for modtagelsen af Bankes bog: »Tak for Din nye Bog; jeg blev meget overrasket, da jeg slet ikke vidste, at Du tænkte paa at skrive en Folkebibliotekshistorie. Det er imidlertid nyttigt at have en saadan Oversigt; kun vilde jeg have ønsket, at Du havde gaaet lettere hen over alt det gamle Vrøvl mellem Komiteen og Foreningen, dels fordi jeg ikke synes, at det fortjener saa megen Omtale, dels fordi jeg tror, det let kan irritere de gamle endnu levende Stridsmænd og fremkalde nyt Vrøvl; der er nok en og anden af dem, som vil mene, at Du ikke har været objektiv nok«. ⁴³

Sejrherrene skriver historien.

NOTER

1. Biblioteksloven 1920-1930. I: *Bogens Verden* 1930 s. 69. Artiklen er usigneret, men er skrevet af Th. Døssing (Hansen, Robert L.: *Under Biblioteksloven* i 25 Aar. I: *Bogens Verden* 1945 s. 37).
2. Kilderne til lovforberedelsen findes i Statens Bogsamlingskomité's arkiv i Rigsarkivet (RA), hvor der er bevaret forskellige udkast til biblioteksloven, korrespondance og nogle referater fra møderne i »Udvalget angaaende folkelige Biblioteker af 31.10. 1919. Desværre er ikke alle referater bevaret. Der findes referater fra møderne d. 7.11., 14.11., 15.11., 5.12. og 6.12. 1919 (Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C, 112). Der mangler referater fra 1920, hvor der i det mindste blev holdt et møde d. 16.1. (Anmærkning i afleveringsfortegnelse for arkivnr. 2073, afleveringsnr. 54-1986). Referaterne, der er maskinskrevne, er usignede men i mødereferatet fra d. 5.12. 1919 er der anført en bemærkning af »Barfod«. Denne person, der ikke var medlem af udvalget, var sandsynligvis referenten og identisk med fuldmægtig i Undervisningsministeriets 1. departement Aage Immanuel Tang Barfod (Kongelig dansk Hof- og Statskalender 1919, s. 384).
3. Hvenegaard Lassen, H.: *De danske folkebibliotekers historie 1876-1940*. 1962, s. 195-96.
4. Allerslev Jensen, Erik: »Til Bibliotekssagens Fremme«. *Træk af Bibliotekstilsynets Virksomhed indtil 1970*. 1985, s. 29.
5. Repræsentantmødet i København. I: *Bogsamlingsbladet* 1916, nr.3-4, s. 59.
6. Torpe, J.P.: Til Hr. Banke. I: *Bogsamlingsbladet* 1917, nr.10, s. 222)
7. Bestyrelsesmøde og Møde i Undervisningsministeriet. I: *Bogsamlingsbladet* 1918, nr. 9, s. 136 (noten).
8. Brev fra Undervisningsministeriet til Statens Bogsamlingskomité d. 8.1.1919. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C, 111. RA.
9. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C,4. RA.
10. Danmarks Folkebogsamlinger havde en rabataftale med Den danske Boghandlerforening. Denne rabatordning blev fra d.1.4. 1918 overtaget af Statens Bogsamlingskomité efter et initiativ fra to medlemmer af Dansk Biblioteksforening, lærer Moesgaard (Køge) og lærer Valdemar Holst (Næstved). Sidstnævnte var desuden medlem af Dansk Biblioteksforenings bestyrelse. Sagen sluttede med at enten foreningen eller komitéen fra august 1919 kunne tildele rabatten.
11. Høirup, Johannes: Vore Bibliotekarer. VI. I: *Bogsamlingsbladet* 1919, nr.11, s. 211.
12. En Erklæring. I: *Bogsamlingsbladet* 1919, nr. 12, s. 234.
13. Banke Jørgen: *Oplevelser og Overvejelser*. Fra et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord II. Esbjerg, 1946, s. 184.
14. Her og for det følgende: Brev fra Keiser-Nielsen til Døssing 31.10.1919. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C, 111. RA.

15. Banke, Jørgen: Folkebibliotekernes Historie i Danmark indtil Aar 1920, 1929, s. 73.
16. Hvenegaard Lassen, H.: Anførte værk s. 197.
17. Lange, H.O.: Andr. Sch. Steenberg. I: Bogens Verden 1919-20, s. 51.
18. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C, 114. RA.
19. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C, 111. (RA)
20. Udvalget angaaende folkelige Biblioteker af 31.19 1919. Mødereferat d. 15.11.1919. Statens Bogsamlingskomité's arkiv. C,112. RA. Referaterne af møderne i udvalget er ordnet kronologisk. I den videre fremstilling vil der blive henvist til mødedatoen i selve teksten, når udvalgsmedlemmernes indlæg bliver refereret eller citeret.
21. Bibliotekkomitéen av 1919. Innstilling om bibliotekvesenets ordning (I-X),Kri-
stiania, 1921, indledning.
22. Arnesen, Arne: Reformen i det norske bibliotekvæsens ordning. Indstilling fra Bibliotekkomitéen af 1919. I: Bogens Verden 1919-20, s. 73.
23. Brev fra Aage Immanuel Tang Barfod til Døssing 18.11. 1919. Statens Bog-
samlingskomité's arkiv. C, 113. RA.
24. Allerslev Jensen, Erik: »Til Bibliotekssagens Fremme«. Træk af Bibliotekstil-
synets Virksomhed indtil 1970, 1985, s.39.
25. Forslag til Lov om statsunderstøttede Biblioteker med Betænkning afgivet af
det af Undervisningsministeren under 31. Oktober nedsatte Udvalg. I:Rigs-
dagtidende 1919-20. Tillæg A, sp. 4985-5020.
26. Hvenegaard Lassen, H.: Anførte værk, s. 199
27. Ibid., s. 197
28. Ibid., s. 196
29. Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Folketinget 1919-20, sp. 3302-04.
30. Ibid., sp. 3597-3608.
31. Ibid., sp. 3604.
32. Ibid., sp. 3605
33. Ibid., sp. 3813-16.
34. Ibid., sp. 3868-69.
35. Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Landstinget 1919-20, sp. 1008-21.
36. Ibid., sp. 1073
37. Ibid., sp. 1118.
38. Brev fra Johannes Grønborg til Jørgen Banke 13.12.1922. Bibliotekskonsulent
Jørgen Bankes privatarkiv. Korrespondance 1900-29. RA.
39. Hvenegaard Lassen, H.: Anførte værk, s. 239-40.
40. Kopi af brev fra Jørgen Banke til Holger Bernild 14.4. 1928. Bibliotekskonsu-
lent Jørgen Bankes privatarkiv. Korrespondance 1900-29. RA.
41. Hvenegaard Lassen, H.: Anførte værk, s. 243.
42. Ibid., s. 244.
43. Brev fra Svend Dahl til Jørgen Banke 6.3. 1929. Bibliotekskonsulent Jørgen
Bankes privatarkiv. Korrespondance 1900-29. RA.